

«Жінки – на Донбас!»

Ні, це не заклик нинішньому жіноцтву відправлятися до зони бойових дій на сході України і брати активну участь в антитерористичній операції. «Жінки – на Донбас!» - гасло, що набрало неймовірного поширення на Кіровоградщині 70 років тому, починаючи з весни 1944 року. Саме тоді розпочалася інтенсивна відбудова східних областей України після вигнання звідти гітлерівських загарбників. Відновлення промисловості вимагало величезної кількості перш за все робочих рук.

Тож зруйновану Кіровоградщину, що постраждала від нацистських окупантів не менш, ніж Донбас, змусили жертвувати для тогочасних Сталінської і Ворошиловградської (нині Донецької та Луганської) областей матеріальні та людські ресурси, адже відбудову шахт, металургійних комбінатів та машинобудівних заводів у державі визнали пріоритетними порівняно з іншими галузями народного господарства. Тому на донорів Донбасу перетворилися всі щойно звільнені області України, і серед них - сільськогосподарська Кіровоградщина.

З того часу в області розпочалася галаслива пропагандистська кампанія, підкріплена адміністративними заходами, по залученню трудових ресурсів на відбудову шахт та металургійних комбінатів Сталінської області. Зокрема, 10 травня 1944 року в газеті «Кіровоградська правда» з'явилася промовиста стаття з закликом відродити якомога швидше «... нашу славну Всесоюзну кочегарку». «Чим ти допоміг Донбасу?» - звертався 10 червня 1944 року на сторінках обласної газети до жителів області знаний шахтар-новатор О.Стаханов. «Чим більше колгоспників прийде на шахти, закріпиться на роботі на Донбасі, тим швидше буде добитий в своєму лігві поранений фашистський звір!» - стверджувала у своїй передовиці «Кіровоградська правда». «Допоможемо у відродженні Донбасу!» - запевняв Кіровоградський обласний комітет партії на сторінках свого друкованого органу. Прикро, що основою цих трудових ресурсів від Кіровоградщини була колгоспна молодь, переважно дівчата, адже чоловіче населення масово відправилося до діючої армії. Крім людських, з Кіровоградщини на відбудову Донбасу черпалися фінансові та матеріальні ресурси, все більше поглиблюючи злидні перш за все на селі.

«Треба, щоб кожен район, село, колгосп зав'язав міцну дружбу з окремими шахтами, допомагав їм людьми, продуктами» - вимагали від районних органів влади тогочасні керівники області – секретар обкому КП(б)У Горенков та голова виконавчого комітету обласної ради депутатів трудящих Іщенко.

Одним з перших районів області, що взяв шефство над шахтами «Сталінвугілля», був Рівненський. Тільки впродовж червня 1944 року звідси на шахти відправилися 300 колгоспників. Однак цього виявилось замало, тож до кінця місяця колгоспи зобов'язалися відправити ще по одному члену колгоспу. 25 червня з Рівненського району на Донбас також відправили перші 35 тонн продуктів.

Загалом 25 червня 1944 року колгоспи Кіровоградщини відправили на Схід України 60 вагонів тільки з продуктами харчування. До кінця місяця зі ст.

Знам'янка відправився на Донбас ще один «естафетний поїзд». Його завантаження тривало впродовж кількох днів, не припиняючись і вночі. «Червоні валки» з найвіддаленіших сіл доставляли крупи, картоплю, жири, мед, сушені фрукти, перші літні овочі та фрукти. Всього завантажили продуктами 68 вагонів. Шефствували райони Кіровоградщини над трестами «Сталінвугілля», «Сніжнянтрацит».

Для шахт Донбасу та на промислове будівництво з північних районів Кіровоградщини надходив також ліс. Норми вирубок перевиконувалися на 500%, від чого ліси значно спустошувалися. З області масово вивозилися будівельні матеріали, особливо дефіцитна цегла. Вже з кінця 1944 року пропагандистська кампанія «Чим ти допоміг Донбасу?» зійшла нанівець – механізм впровадили, до справи активно долучилися виконавчі та репресивні органи.

Хто вони, оті посланці Кіровоградщини на шахти Донбасу? Так, 3 березня 1944 року виконком Тарасівської сільської ради Аджамського району склав список мобілізованих на роботу в «Донбассетъстрой», куди вписали прізвища 9 жителів села: 6 дівчат та 3 хлопців. Наймолодшим з них - Поліні Ткаченко, Люсі Воробей, Павлові Дротянці ледь виповнилося 16-17 років. Найстаршою виявилася 26-річна Ольга Погрібна.

Мобілізація з цієї сільської ради на цьому не закінчилася. 12 березня з Тарасівської сільської ради до райвиконкому надійшов новий «мобілізаційний список» працездатних громадян з трьох колгоспів сільради, куди вписали вже 26 прізвищ, з них жінок – 24. П'ятеро дівчат мали вік по 16 років. Найстарша серед мобілізованих Лукія Стоян мала 43 роки. Загалом з Кіровоградщини впродовж весни - на початку літа 1944 року на Донбас відправили понад 2000 мобілізованих. А впродовж лютого – березня 1945 року з області для вугільної промисловості Донбасу запланували відправити ще 2860 колгоспниць і колгоспників. Так, по 105 осіб зобов'язувалися відіслати Олександрівський та Новомиргородський райони, 100 - Знам'янський, по 95 – Бобринецький та Новоукраїнський тощо.

Крім того з середини літа 1945 року ненаситне жерло Донбасу проковтнуло кілька тисяч колишніх оstarбайтерів – уродженців області, які там повинні були спокутувати свої

неіснуючі провини перед державою. З 1946 року на шахти масово поїхали демобілізовані воїни – з Радянської Армії багатьох відправили в трудові армії. Чистка населення Кіровоградщини репресивними органами, що розпочалася буквально на другий день після звільнення сіл і міст області від нацистів, дала тисячі засуджених з різних мотивів, найпоширенішим з яких була співпраця, вигадана чи дійсна, з окупантами. Тож створені на Донбасі численні тюрми, концентраційні та фільтраційні табори поповнювалися жителями області. Для них були вготована тяжка каторжна праця на відкачуванні води з затоплених шахт та видобутку вугілля, на розбиранні завалів заводів і фабрик, на спорудженні металургійних, коксохімічних, машинобудівних підприємств тощо. За майже повної відсутності належних засобів охорони праці тяжкі каліцтва та смерті стали нормою. Відправлених на Донбас також переслідували інфекційні хвороби, зокрема сухоти. Через масове недоїдання, особливо в т.зв. трудових та концентраційних таборах, серед робітників поширилася цинга. Проблеми згодом долалися. Повоєнний Донбас, на відміну від інших областей України, швидкими темпами відроджувався.

Фактично мобілізація на Донбас, попри пропагандистську кампанію, спрямовану нібито на добровільну участь у відбудові шахт і заводів, виявилася примусовою. Адже колгоспники – головне джерело тогочасних трудових ресурсів, не мали паспортів, тож щоб покинути село, навіть випускникам школи з метою навчання в інституті, доводилося слізно просити дозволу в сільській владі. Ці дозволи рідко кому давали.

Крім того, критерії відбору на роботи в Донбасі чітко вказували на привілейовані верстви сільського населення, яких не можна було брати на відбудовчі роботи. Серед них бригадири та агрономи, сільська інтелігенція, керівники господарств, партійні працівники, та, звісно, члени їхніх родин. Не дивно, що серед мобілізованих чимало сиріт та напівсиріт, дочок і дружин тих глав сімей, хто співпрацював з окупантами, солдатських вдів, та, загалом, багатьох з тих, хто чимось не догодив владі. Тобто, спущені «зверху» мобілізаційні цифри сільське керівництво зобов'язане було виконати будь-якими методами. Тож серед мобілізованих на Донбас найчастіше зустрічалися найменш захищені жителі сіл, оскільки не мали покровителів серед місцевого керівництва. Тим, хто потрапив до «мобілізаційних списків», дороги назад вже не було. За спробу відмовитися від роботи на Донбасі таких вважали «дезертирами трудового фронту» і карали з усією суворістю тогочасних законів. Така ж участь чекала і на тих, хто повертався з Донбасу до рідних сіл тяжко хворим, але без дозволу керівників шахт та заводів.

За кілька післявоєнних років Донбас ціною неймовірних зусиль відбудували. Це стосувалося в першу галузей важкої промисловості. СРСР виявилася чи не єдиною країною у світі, де використовувалася праця дівчат та жінок, часто підневільних, у підземному виробництві. Багато з них від пекельної шахтарської праці позбулися можливості спізнати материнство.

Чимало кіровоградців залишилися там назавжди, і приросли, всупереч всьому, дітьми та внуками. Нині ніхто вже й не згадує, що післявоєнне населення двох східних областей формувалося і за рахунок молоді з Кіровоградщини. Там

вони потрапили у горнило, де переплавилися в штучний «народ Донбасу» з химерним «донецьким характером», з вимогою «їх почути» - без чіткої національної ідентичності, зі своєю специфічною культурою, на яку суттєвий вплив мали тюрми та табори, з особливим менталітетом, часто неприйняттям держави Україна та ворожим ставленням до неї, своєрідним споживацьким поглядом на сусідню країну з надією, що та чомусь поліпшить їхнє матеріальне існування та ін. Тож колишні кіровоградці, говорячи науковим терміном, напевне що повністю асимілювалися. А можливо, що автор і помиляється, тож про свої витоки та родові коріння вихідці з Кіровоградщини напевне ще пам'ятають.

Нині Донбас, як і 70 років тому, знову в центрі подій. Правда, трагічних. Бо рятувати нащадків тих жителів області, які в 1944 - 1946 рр. примусово відправилися на відбудову Донбасу, та не тільки їх, їдуть уродженці області і теж переважно молодь. Якщо тоді були жінки та дівчата, то нині – чоловіки і хлопці, загалом – воїни. І в їхніх руках виключно зброя. Замість відновлення шахт – відновлюють мирне життя в звільнених від загарбників містах. І в ім'я українського Донбасу масово віддають у жертву – майже всі своє здоров'я, інші навіть життя. Надалі, після перемоги, напевне не буде усередненого і невиразного «народу Донбасу» - загалом штучного утворення, тож його жителям доведеться ідентифікуватися і зробити для себе остаточний вибір – яка їх національність та якої країни вони громадяни.

Потім, як і в 1944 та наступних роках, відправляться на Схід сотні вагонів з будівельними матеріалами, продуктами харчування. На відбудову зруйнованої терористами інфраструктури Донбасу та його промисловості знову поїдуть, як і 70 років тому, але вже добровільно, тисячі молодих людей. Будуть обов'язково серед них і кіровоградці. Чи знову їх «переплавить» Донбас?

Іван Петренко